

Ett blad ur Dövas historia av Lars Kruth

Sokrates, som levde 427 - 347, anmärker i Cratylus av Platon: "Om vi varken har röst eller tunga och ändå önskar uppenbara ting för varandra, skulle vi då icke liksom de som nu äro stumma försöka tillkännagiva vår mening med händerna, huvudet och andra delar av vår kropp. Jag tror därför att vi, om vi önskar beteckna det som är ovanför och lätt, skulle lyfta händerna mot himlen och härma sakens natur men att vi, om vi vilja utmärka något nedanför och tungt, skulle peka med händerna mot jorden." (Dawid Wright 1969)

Den stumma Sokrates talar om är vad vi senare kallade för dövstumma och i dag döva. På Sokrates tid och långt in på 1400-talet visste man inte att stumhet var en följd av dövhet. Men Sokrates visar i sin anmärkning i Cratylus att dövstumma redan på hans tid använde teckenspråk. Teckenspråket är alltså mycket gammalt.

Med tanke på hur gammalt teckenspråket är måste man förundras över att det inte tidigare blivit erkänt som språk. I Sverige blev teckenspråket erkänt som språk i slutet på 1970-talet. Vad beror det på att teckenspråket så ivrigt bekämpats sedan den, för barndomsdöva, så ödesdigra dövlararkongressen i Milano 1880?

En av förklaringarna finns väl i det som fil. mag. Brita Bergman sa vid sin föreläsning om teckenspråk vid Stockholms Universitets installations- och promotionshögtidlighet den 19 september 1980: "En inom språksociologin välkänd företeelse är attityder till språk, andra eller egna, i själva verket avspeglar attityder gentemot dess användare."

Detta är givetvis giltigt även i fråga om teckenspråket och den låga status det kommit att få, men här har med all säkerhet också språkets egen natur bidragit till den negativa inställningen. Den icke teckenspråkskunnige har helt naturligt svårt att föreställa sig, att ett så annorlunda sätt att kommunicera på skulle kunna förfoga över samma rika och nyanserade uttrycksmöjligheter som ett talat språk.

Det är inte ovanligt att man uppfattat dövas "viftande" som en ytterligare något utvecklade variant av de gester som hörande använder tillsammans med tal och som i det sammanhanget tillskrives en underordnad roll.

Dövhetens inverkan vid födelsen

Vi ska också komma ihåg att dövundervisningens historia är kort och början ligger nära i tiden. Inte förrän på 1500-talet trodde man att det överhuvudtaget var möjligt att undervisa döva. En psykologisk blockering sammansatt av vetenskapliga och filosofiska fördomar uteslöt alla försök att undervisa döva.

Varför det var på det sättet kan man förstå om man tänker på dövhetens inverkan vid födelsen eller i den tidiga barndomen. I det stadiet i livet är det en värre olycka än blindhet, eftersom följderna drabbar den intellektuella utvecklingens rötter. Förlust av hörseln innebar, trodde man då, förlust av enda sättet för ett barn att lära sig språket. "*Den blinde går*

i skolan redan i vaggan” som George Dalgarno påpekade på 1600-talet. Dalgarno var tidigt banbrytare inom blindundervisningen. De blinda kan åtminstone höra och alltså lära sig tal och språk som andra barn.

Men det döva barnet som lämnades åt sina egna resurser måste växa upp oförmöget att tala och utan att få någon uppfattning om språket, detta oundgängliga hjälpmedel till tänkandet och resonandet. En dövfödd kan inte ta emot eller överföra annat än det mest elementära kommunikation med hjälp av tecken, och hans förmåga att resonera är förtvinad eller svårt hindrad genom brist på hjälpmedel, och kan alltså när han växer upp bli omöjlig att skilja från en idiot.

Hans situation är svår ty intelligensen är inte defekt, utan den har ej kunnat komma till användning därför att kommunikationsmöjligheter saknats. Ja, så var uppfattningen om döva förr i världen. Vi skall gå ännu längre tillbaka i tiden för att se hur de lärde såg på dövheten.

Romulus, som grundade den Romerska staten 800 år före Kristi födelse, skrev många lagar, som blev ett rättesnöre för lagskrivarna i bl a Europa. I Codex Justinianus angavs fem olika klasser av dövhet bl a döva som fötts döva och därigenom blivit stumma, döva som kunde tala men ej höra, de som kunde höra men ej tala.....

Döva som ej kunde höra och tala var helt utan rättigheter och skyldigheter. Döva som kunde tala ansågs som lagliga personer och kunde äga egendom, gifta sig, upprätta testamente.

I den gamla judiska lagen Talmud skilde man mellan dövstumma och dem som bara var döva och alltså kunde tala. Dövstumma ansågs enligt Talmud oförmögna att äga egendom, deras legala status var den samma som barns.

Lärda mäns uppfattningar om döva

I inledningen citerade jag Sokrates och hans tal om ett visuellt språk. Citatet säger oss ingenting om Sokrates uppfattning om döva. Däremot vet vi litet om vad andra stora och lärda män ansåg om dövhet och dövstumma.

Aristoteles (384 - 322)

Aristoteles skrev i sin "Om odjurens liv" följande om döva: "De som äro dövfödda bliva mållösa, de hava en röst men äro i avsaknad av tal."

Plinius den äldre (23 - 79 e kr)

Plinius var en Romersk lärdd, som omkom vid ett vulkanutbrott, som förstörde Pompeii. Han skriver i sin "Naturalis historia". Det finns inga dövfödda personer som icke äro stumma. Det är helt riktigt men han antog att det berodde på en fysisk länk och inte en följd länk mellan dövhet och stumhet.

Galenos (131 - 200 e Kr)

Galenos, ansedd som den störste läkaren efter Hippokrates, framlade teorin om att talet och hörseln gemensamt uppstod i hjärnan och att därför skada på det ena måste innebära en skada på det andra. Tal och hörsel var oskiljaktiga och därför kunde döva ej läras tala. Aristoteles och Galenos var ända fram till 1500-talet nästan lika oangripliga som Bibeln.

Hur levde döva under förkristen tid?

De gamla romarna och grekerna dyrkade allt som var skönt, vackert och starkt. Detta gällde också människorna, som måste vara starka och vackra och framför allt friska för att upptas som fullvärdiga samhällsmedlemmar. Den grekiske och romerske familjefadern hade ända fram till Romulus tid rätt att avgöra om ett barn skulle få leva eller ej. Lytta barn lät man avliva eller satte ut skogen före tre års ålder. Romulus stiftade senare en lag som förbjöd dödandet av förstfödd dotter och förstfödd son. Eftersom det då liksom nu är mycket svårt att upptäcka om ett barn är dövt antar vi att många döva barn överlevde.

I jämförelse med romare och greker behandlade judarna och i viss mån egyptierna och perserna under äldsta tid sina barndomsdöva mänskligt. De fick åtminstone leva och fick ett visst skydd av lagen. Redan under förkristen tid hörde man talas om blinda skalder, sångare och målare, men aldrig om döva sådana. Plinius berättar i sin *Naturalis historia* om den dövstumme Quintus Pedius som med kejsar Augustinus medgivande fick lära sig måla och det var ett mycket framgångsrikt experiment. *Quintus Pedius är den förste dövstumme vars namn bevarats till eftervärlden.*

Den hederlige Johannes

700 år senare kommer nästa exempel på en döv som fått undervisning. Det är Bedas berättelse om den helige Johannes av Beverley, som undervisade en stum yngling. På bara en vecka kunde pojken säga några ord. Det hela betraktades som ett underverk, men om underverket åstadkoms genom att pojken hade bra hörselrester sägs inget om. Men den helige Johannes av Beverley blev betraktad som dövlärarnas skyddshelgon. Det sägs att Ponce de Leon fick inspiration att försöka undervisa döva genom Bedas berättelse.

Det skulle dröja ytterligare 800 år innan någon döv omnämns. År 1528 kom det ut en bok "*De Inventione Dialectica*", skriven av en holländare vid namn Rudolf Agricola, som dog 1485 vilket innebär att boken kom ut postumt. Agricola nämner bl a en döv som lärt sig läsa och skriva.

En spansk lärd Ludovic Vives kommenterar denna uppgift så här: "*Hörsel lär både flera och större ting och snabbare... icke heller har Aristoteles utan att den förtjänar det kallat den undervisningssinnet: levande varelser som berövats det äro icke i stånd att tillägna sig undervisning.*" Varför desto större under att det fanns en född döv och stum som hade lärt sig bokstäver, vilket R Agricola, som har berättat detta, påpekar.

Hörseln var ju före boktryckar konsten det enda undervisningsmedlet och därav Vives misstro till Agricolas berättelse. Agricolas bok kom i

händerna på Girolamo Cardano, en italiensk läkare, matematiker, astronom och astrolog och som beskrivits som den förste psykologen. Han föddes 1501.

Cardanos äldste son var döv på ena örat och själv stammade han. Han var den förste som föreslog att blinda kunde lära sig läsa genom att använda känseln och upphöjda bokstäver. Det som är viktigast för oss döva är att Cardano uppfattade den elementära tanken att "skrivandet är förbundet med tanken och med talet, men skrivna bokstäver och idéer kunna sammanföras utan medverkan av ljud."

Detta förefaller ju rätt självklart, men på 1500-talet var ideen att man skulle kunna förstå idéer utan att höra ord revolutionerande. Dövundervisningen hade teoretiskt blivit möjlig. Med tanke på den stora vidskepelse och de fördomar som rådde krävdes det mod att säga det som Cardano sa på 1500-talet. Katolska kyrkan hade en enorm makt på den tiden men Cardano var så stor att han vågade.

Utvecklingen i Spanien

Cardano satte ej sina idéer i verket, men innan han dog hade en spansk munk Ponce De Leon lärt döva inte bara att läsa utan också att tala. Dövlärarna betraktade den helige Johannes av Beverley som sitt skyddshelgon. Då borde väl döva ha uppkallat Girolamo Cardano till sitt skyddshelgon ty det var faktiskt han som gav döva deras Magna Charta - Frihetsbrev. Att dövundervisningen började i Spanien beror inte på en slump.

På 1500-talet låg Spanien på höjden av makt och rikedom. Man hade börjat exploatera syd- och mellanamerika och det gav landet enorma rikedomar. Alla dessa rikedomar gick till en liten grupp kungaättlingar och adelsfamiljer som betraktade sig som speciellt utvalda och därför inte ville beblanda sig med andra. De ville också behålla förmögenhet inom släkten och därför blev det många ingiften. Resultatet blev att det började födas många döva barn i dessa familjer.

Ponce De Leon

Den spanska lagen byggde på den romerska rätten d v s de lagar som Romulus började stifta. Detta betydde att om en av dessa aristokratiska familjer fick döva barn fick dessa barn ej ärva sina föräldrar. Blev samtliga barn döva måste ju familjeförmögenheten gå till andra i släkten.

Det är här som Ponce De Leon kommer in i bilden. Han föddes 1520 och tog sin examen vid universitetet i Salamanca och blev sedan munk i ett kloster. Pedro Ponce de Leons intresse väcktes genom personlig kontakt. En dag kom en man som hette Gaspard Burogs till klostret och ville omvända sig och inträda i klostret. Detta var omöjligt eftersom han var döv och inte kunde tala och därför ej heller bikta sig. Ponce de Leon blev intresserad och han lyckades lära mannen att skriva, läsa och tala. Alla de ledande spanska klasserna uppmuntrade och beskyddade försöken med dövundervisning därför att de därigenom kunde rädda familjeförmögenheten. Ponce de Leons motiv var rent religiösa. Efter Ponce de Leons död fortsattes hans arbete av Manuel Ramirez De Carrion

och Juan Pablo Bonet. Bonet som var soldat och affärsman föddes 1579. Han blev sekreterare åt en fältmarsalk och brorson till en av Ponce de Leons elever. Carrion gav 1629 ut en bok där han skröt om hur han lärt dövstumma tala. Han avslöjade dock inte hur han gjorde.

Dövundervisning och dövlarare

Den första avhandlingen om dövundervisningen gavs ut av Juan Pablo Bonet 1620. Denna bok spreds över hela Europa och dövundervisningen med den.

På 1500 - 1700-talet var det bara rikemansbarn som fick dövundervisning. I våra dagar är det bara rika länder som har råd med dövundervisningen.

Det var inte bara i Spanien det fanns dövlarare. I Europa fanns på 1700-talet en av de mest lysande dövlararna. Det var en landsflyktig spansk jude, Jacob Rodrigues Pereira, som föddes 1715. Det påstås att han började lära sin döva syster att tala. Pereira bosatte sig i Bordeaux, Frankrike. Han undervisade en 16 årig döv aristokrat som var gudson till hertig Chalumers. Han lyckades så bra att pojken fick en högre grad av kultur än någon döv före honom. Han kunde till och med lära sig främmande språk. Pereira var dock ärlig nog att tala om att pojken hade en dövhet av andra graden.

Det är känt att Pereira använde sin egen version av det handalfabet som infördes av Bonet och han koncentrerade sig på tal och avläsning och på att utveckla språket naturligt genom samtalsövningar. Han offentliggjorde aldrig sina undervisningsmetoder. Då han dog 1780 tog han hemligheten med sig i graven. Hans fru och dotter försökte fortsätta hans skola men misslyckades.

Att dövlararna på Pereiras tid ej ville tala om hur de gjorde är kanske inte så konstigt med tanke på att det var deras levebröd och det var enbart rika familjer som hade råd att anlita dem. Ja, så kommer vi till den, i dövas ögon, störste dövlararen av alla kategorier.

Den störste av alla

Abbe Charles Michel e l Epee

Han var något äldre än Pereira och okänd fransk präst. Han började inte undervisa förrän han var 50 år. Abbe de l Epee föddes 1712 i Versailles och var son till en arkitekt i konungens tjänst. I 25 år var Epee en ringa präst. Hans dragning åt Jansenismen gjorde att han ej kunde stiga i graderna. Hans verk på dövundervisningens område skulle komma att få ett djupgående inflytande på dövas välfärd och hans undervisningsmetod splittrade dövlararna i två läger. Striden om talmetoden och teckenmetoden började då Epee och Heinicke talmetodens förespråkare i Tyskland började gräla om saken. Det grälet håller på än världen över.

Epee började med att lära två dövstumma systrar att läsa och skriva för att rädda deras själar. Först improviserade han en egen metod tills han en dag erbjöds ett exemplar av Juan Pablo Bonets bok. Epee tänkte lägga

den i från sig då han fick se ett kopparstick på handalfabetet. Då köpte han boken, lärde sig spanska för att kunna läsa den.

Till skillnad från sina föregångare nöjde sig Epee inte med att undervisa utvalda döva utan han ville undervisa alla fattiga döva vare sig de var begåvade eller slöa. De i Epee studerade omsorgsfullt de tecken som hans elever använde sinsemellan. Det tog honom inte lång tid att övertyga sig om att gester och tecken var de dövföddas naturliga språk och "modersmål" och att det kunde bli grunden till ett visuellt språk där signalerna tog glosornas plats. Han satte därför igång med att konstruera och kodifiera ett teckenspråk grundat på de "naturliga tecken" han hade lärt sig av sina elever.

Ett visuellt språk

Detta teckenspråk var inte ett nytt handalfabet för att stava till ord - varje tecken var ganska likt ett kinesiskt ideogram och motsvarade ett ord eller en fras. De i Epee utvecklade en kombination av mim och godtyckliga tecken, följde de grammatiska lagarna, systematiserade till en visuell motsvarighet till det talade språket. Han systematiserade till exempel en gest som användes av hans elever för att utmärka att någon handling låg i det förflutna - en släng bakåt med handen. Det var ett snabbt språk oberoende av tal och hörsel, i stället beroende av handen och ögat.

De i Epee undervisade också i artikulation, men detta fick en underordnad plats i hans undervisningsprogram. Även om hans elever inte kunde tala så bra kunde de uttrycka sig i skrift på korrekt, till och med elegant franska.

De i Epee var den förste lärare som undervisade döva i större grupper. Det var teckenspråket som möjliggjorde detta. Genom att använda teckenspråk, läsning och skrivning i stora klasser utmanade han det som kommit att bli den accepterade idén: att dövundervisningen var detsamma som undervisning i tal. På det sättet satte de i Epee igång en debatt som fortfarande pågår världen över. Han vidhöll att talet inte var väsentligt för dövundervisningen och att det inte nödvändigtvis var det bästa sättet att undervisa dem.

Teckenspråkets fiende nr 1

Medan de i Epee ännu levde var den störste motståndaren till den nya metoden (teckenmetoden) Samuel Heinicke (1729 - 1790). Heinicke var en f.d tysk gardist, som började sin dövläraryrke med att 1745 undervisa en döv pojke i Dresden. Vid 7 års krigets utbrott blev Heinicke inkallad till militärtjänst och blev tillfångatagen av preussarna. Han blev tillfångatagen rymde och höll sej undan några år. Slutligen slog han sig ner i Hamburg, där han tog upp dövundervisningen med stor framgång. Kurfursten av Sachsen bad honom att ta hand om den första dövskolan i Tyskland, som öppnades i Leipzig. Skolan blev så småningom ett familjeföretag.

De i Epee och Heinicke började brevlades en kontrovers om sina metoder. Denna brevväxling förelades senare i akademien i Zürich.

Akademien uttalade sig till förmån för de I Epee därför att denne helt öppet berättade om sin undervisningsmetod. Heinicke däremot var mycket hemlighetsfull.

1760 grundade de I Epee en dövskola i Paris. Lärare från hela Europa sändes till honom. Resultatet blev att den "tysta metoden" etablerades på flera ställen i Europa.

Jacob Jonas Björnståhl och Saboreux De Fontenay

Jacob Jonas Björnståhl föddes 1731 och blev docent i götiska och arabiska språk vid Uppsala Universitet. 1766 gjorde han en studieresa i Europa som kom att vara i 12 år.

Det var under sin vistelse i Paris 1770, som Björnståhl fick besök av Saboreux de Fontenay, som var dövstum. Björnståhl berättar själv i en rapport till Vetenskapakademien om mötet med de Fontenay, som fått sin undervisning av Jacob Roderigeno Pereira (född 1715) som då var Europas mest kände dövlärare. Pereira insåg med sitt skarpsinne att dövas främsta handikapp ej var dövheten eller stumheten utan största handikappet var den fullkomliga bristen på allt vad språk heter. Efter avslutad skolgång hos Pereira kunde Saboreux de Fontenay både tala, läsa och skriva och hans kunskaper var vida större än vad hörande barn hade på den tiden. Saboreux de Fontenay besökte Björnståhl i Paris för att rådfråga denna hur han bäst skulle lära sig arabiska. Björnståhl lånade honom läroböcker i arabiska.

Björnståhl skrev sedan ned hela samtalet med de Fontenay i sin rapport till Vetenskapsakademien i Sverige där den nu finns bevarad.

Dövundervisningen i Sverige

Berättelsen om Björnståhls möte med Saboreux de Fontenay är ett exempel på de berättelser som kom till Sverige under de 200 åren efter de första försöken med dövundervisning i utlandet. Dessa berättelser fick till följd att undervisningen av döva började också i vårt land. Det var dock inte en svensk som började den första dövundervisningen i vårt land.

Norden förste dövlärare blev Abraham Argillander född 1722 i Kuopio i Finland. Finland hörde på denna tid till Sverige. Argillander var en av Linnés lärjungar och han skickade alster från Finlands växtvärld till Linné och till Vetenskapsakademien i Stockholm. Argillander var gift två gånger. Första gången med dottern till prosten i Insamli Henricus Helsingius, som hade en döv son Wolfgang Henricus Amadeus vars dövhet upptäcktes vid 2 års ålder.

Pojken föddes 1749 och Argillander började undervisa honom och denna undervisning avslutades omkring 1762. Argillander skrev en liten skrift om denna undervisning kallad "Försökt Sätt Att Lära Dumbar Läsa och Tala."

Argillanders lilla skrift är skriven på svenska och första gången tryckt i Sverige i ett medicinskt arbete av Rosenstein 1771.

"Vårt språks förste fonetiker"

Det framgår av Argillanders berättelse att undervisningen av pojken gick mycket fort. Efter några månader kunde pojken läsa rent såväl skriven som tryckt stil, säga efter andras tal samt själv skriva. Språket var dock ej så välutbildat. Bl a skrev pojken så här: "Henrik finger skära kniv, blod rinner."

Det framgår av berättelsen att Argillander hade kännedom om försök att undervisa döva utomlands men att den undervisningsmetod han använde var uppfunnen av honom själv. Argillander använde begreppet dövstum, men definierade aldrig detta begrepp som t ex Bonet. Han ger följande beskrivning på den dövstumme: "att han ej förstår tal, ej heller med tal kan yttra sina tankar, utan endast med tecknande kan giva dem tillkänna." (citat)

Argillander är också säkert vårt språks förste fonetiker och den förste som på detta språk undervisat efter ljudmetoden.

Daniel Arosenius

Daniel Arosenius föddes 1764. 1816 blev han prost i Söderberke. Arosenius blev känd bl a genom att han skrev två latinska disputationer rörande dövstummas undervisning. Den första avhandlingen handlar om dövundervisningens historia och den andra om metoderna. I den historiska delen räknas namn som Ponce, Bonet, Carrion, Helmont, Wallis, Amman, Pereira, Heinicke, de l Epee och Argillander upp vilket visar att Arosenius hade tillgång till skrifter om dessa. Det är dock inte troligt att Arosenius själv undervisat någon döv.

Samuel Ödman

Samuel Ödman föddes 1750 i Växjö stift där fadern var kyrkoherde. 1722 blev han filosofie kandidat och året därpå blev han prästvigd. Ödman hade många intressen och skrev många lärda uppsatser och blev invald i Svenska Akademien 1784. 1799 blev han teologie professor. 1766 gifte sig Ödman med Elisabet Myrin och i det äktenskapet föddes två barn. Ett av dessa barn Catharina Charlotta föddes 1780 och var dövstum vid födseln. Ödman undervisade själv sin döva dotter men det finns inga berättelser om hur han gick till väga.

Sedan Ödman blivit kyrkoherde i Uppsala infördes i familjen en pastorsadjunkt Anders Löfgren. Catharina Charlotta var då i konfirmationsåldern. Löfgren började delta i undervisningen av flickan och blev så småningom kär i henne och de gifte sig och fick tre barn. Flickan lärde sig tala, men talet blev annorlunda.

Av en person som umgicks med familjen Löfgren har man fått en ordlista över de ord som fru Löfgren använde. Här återges några av dessa ord: pappas tötta = Gamla Uppsala, meke pappa= min pappa, pua peke= ogift präst.

Samuel Ödman bör nog betraktas som det egentliga Sveriges förste dövsläre. Ödmans undervisningsmedel var tal och gester.

Skådespelet "Den döve och dumbe"

Vi kommer nu in på en historia som starkt bidrog till att vi fick en etablerad dövundervisning i vårt land. Har tidigare berättat lite om de I Epee som utan tvekan är den mest upphöjda gestalten i dövundervisningens historia. En vid namn Bouillys skrev ett skådespel som handlade om de I Epees arbete. Skådespelet sägs vila på historisk grund och handlar om de I Epee och den unge greven Jules D Harencour och historien är följande:

Några år efter dövskolans grundande i Paris blev en dag en torftigt klädd gosse av polisen förd till de I Epee, som tog upp honom i sin skola och kallade honom Teodor. Redan första dagen märkte de I Epee till son förvåning att pojken kände sig generad i sina torftiga kläder. Detta jämte de fina later och vanor han visade lät ana att pojken kom från ett bättre hem. Allt tillkännagivande i tidningarna om den funna pojken ledde inte till något resultat varför han fick stanna på skolan. Pojken själv som var cirka 10 år gammal kunde varken läsa eller skriva varför han själv ej kunde berätta något.

Under tredje året på dövskolan gick pojken en dag tillsammans med de I Epee omkring i Paris och de gick förbi rådhuset just som en vagn stannade därutanför och en medlem i magistraten steg ur. Ivrigt och glädjestrålade betraktade pojken den som steg ur vagnen och på de I Epees fråga berättade pojken att en fin man som var klädd i liknande dräkt av hermelin och guld ofta tryckt honom i sina armar.

En vandring i södra Frankrike

Därav gissade de I Epee att fadern var en magistratsperson i något av Frankrikes större städer. Då de I Epee en annan dag i sällskap med pojken mötte ett liktåg berättade pojken att den förut omtalade mannen i uniform hade dött före skilsmässan från hemmet. Han sa också att han ej var från Paris utan från en annan större stad. Ledd av dessa upplysningar beslöt de I Epee att om möjligt försöka ta reda på pojkens härstamning. Han förde pojken till samtliga tullportar i Paris och pojken igenkände södra tullporten som den väg med vilken han blev införd i Paris.

Tillsammans med pojken gjorde de I Epee en vandring i södra Frankrike. De vandrade från stad till stad och i Toulouse kände pojken igen sig. Och vid ett hus vid S:t Georgs torg strålade han av glädje och omtalade att han bott i huset. Efter förfrågningar fick de I Epee veta att huset ägdes av en som hette Darlemont, som köpt det för 8 år sedan då förre ägaren, en greve d Harencour avlidit.

De I Epee tog nu kontakt med advokat Franval i Toulouse, som kunde upplysa om att husets förre ägare, avlidne greve d Harencour efterlämnat en dövtum son. Sonens morbror herr Darlemont hade blivit satt som hans förmyndare. Efter någon tid företog Darlemont tillsammans med systersonen en resa till Paris för att söka bot mot gossens lyte, men gossen hade avlidit i Paris. Då inga närmare arvingar fanns blev morbrodern ende arvinge.

Efter dessa upplysningar föreställdes pojken för advokatens moder som kände greve d Harencour väl och hon kände igen pojken. En gammal trotjänarinna till greven tillkallades och bestyrkte att gossen var grevens son. Nu uppsökte de l Epee och advokat Franval Darlemount och hade gossen med sig. Efter många om och men samt nya vittnen erkände Darlemount till slut och talade om att han gjort sig av med gossen för att komma över dennes förmögenhet. Slutligen fick gossen Jules d Harencour tillbaka hela sin förmögenhet.

I svensk översättning utkom skådespelet 1801 under titeln: "Abbe de l Epee eller den döve och dumbe". Historiskt skådespel av J.N Bouilly. Under åren 1801-1822 uppfördes det på Stockholms teater.

Tre svenska banbrytare

Det var nog inte av en tillfällighet att vid den tidpunkt då ovannämnda skådespel uppfördes i Stockholm tre personer så gott som samtidigt försökte upprätta dövskolor i Sverige. Dessa tre var Gustav Abraham Silverstolpe, Johan Av Bierken och Per Aron Borg. Det var endast den sistnämndes försök som blev bestående.

Gustav Abraham Silfverstolpe

Gustav Abraham Silfverstolpe föddes 1752 och blev fil.mag 1774 och docent i Uppsala 1797. Under en kortare tid i början av 1800-talet sysslade han med dövundervisning om vilken man vet mycket lite. Silfverstolpe tillhörde sällskapet Juntan som ägnade sig åt frisinnade idéer.

När kung IV Adolf skulle krönas i Norrköping år 1800 skulle detta firas med en högtidlighet i Uppsala i form av en akademisk oration. Bl.a. skulle det bli musik av akademiska kapellet till vilket Silfverstolpe och hans frisinnade vänner tillhörde. Men då en ingångsmarsch skulle spelas upp förklarade Silfverstolpe och hans vänner att de ej kunde spela det framlagda musikstycket och tvingade kapellmästaren att till åhörarnas förfäran spela en revolutionär marsch. Detta fick ett efterspel genom att Silfverstolpe och hans vänner ställdes inför en domstol och följderna blev att han skildes från sina befattningar vid universitetet.

Utblottad flyttade han till Stockholm där han försökte sig på skriftställereri. Det var i Stockholm han började med dövundervisning. Det finns dock mycket få uppgifter om hans verksamhet. Det enda man vet är att han hade en dövskola under åren 1804-1806 Det man tror är att han upphörde med undervisningen därför att den ej gav tillräckligt ersättning till honom själv.

Om hans undervisningsmetod sägs endast att han samspråkade med sina elever genom gester alltså teckenmetoden. Silfverstolpe blev sedan rektor vid en skola i Norrköping och sen lektor i Linköping och slutligen kyrkoherde i Söderköping där han sedan dog 1824.

Johan Af Bierken

Johan Af Bierken föddes 1763, blev student i Uppsala 1778. Han blev 1782 kanslist i kungliga kansliet. Han såg säkerligen skådespelet om Abbe de l Epee och greps liksom Silfverstolpe av intresse för dövundervisningen. Han började privatundervisa en elev som hette Gustav Adolf Warenberg som 1806 var 12 år gammal och son till borgmästaren i Sala Carl Warenberg.

Ur denna privatundervisning fick Bierken idén att börja undervisa i större skala för fattiga barn. Silfverstolpes skola vid samma tid var avsedd för döva barn till rika föräldrar som kunde betala för sig, Men för att få en uppfattning om antalet döva som behövde undervisning skrev han till fem stift för att få dessa uppgifter. Resultatet blev att det i Uppsala stift fanns 14, i Skara stift 80, i Växjö stift 109, i Kalmar stift 37, i Karlstads stift 47. Totalt av dessa var 24 under 10 år, 119 under 20 år, vansinniga eller med fel på talorganen 20 under 30 år, 64 under 40 år, 28 under 50 år, 29 under 60 år och 6 under 70 år. Summa 287.

Man måste dock räkna med att många blivit förbisedda vid räkningen. År 1877 fanns i de landstingsområden som motsvarade de uppräknade stiften 2.260 döva. Antalet vansinniga kan också starkt ifrågasättas. Nu försökte Bierken genom ett upprop samla in pengar till en dövskola. Denna insamling gav dock ej avsett resultat varför planerna på en dövskola ej blev av.

Per Aron Borg - svensk dövundervisnings fader

Ja, så kommer vi in på den man, som grundlade den svenska dövundervisningen. Hans namn är Pär Aron Borg och han föddes den 4 juli 1776 i Avesta. Fadern var professor E.G Borg och modern Johanna Didron var dotter till översten vid Dalaregementet.

Föräldrarna ville att sonen skulle utbilda sig till präst. Borg avlade studentexamen i Uppsala 1796. Han fick därefter ett akademiskt arbete hos en släkting i Stockholm och vistades under terminerna tillsammans med denne i Uppsala.

År 1800 lämnade han detta arbete och hågen för studier minskade. Redan 1798 hade han avlagt kanslistexamen och kort därefter blivit inskriven som extra ordinarie i Kungliga kanslikollegium. Kanslikollegium lades ned 1801 och Borg fick anställning vid inrikes civila expeditionen där han 1809 blev protokollsekreterare. Borgs utsikter till vidare befordran var dock små och hans 10-åriga ämbetsmannautbildning hjälpte honom ej. Hans chef menade också att han var mindre lämplig för uppgiften och han fick en indirekt uppmaning att söka en organist-eller klockaretjänst.

Undervisning för kvinnor

För att förbättra sina inkomster åtog han sig att undervisa vid en skola för kvinnor. En dag under år 1806 kom en blind kvinna till skolan, som varit till Stockholm för att bli opererad i ögonen. Operation var dock ej möjlig. Borg började undervisa henne och hon fick kostnadsfritt bo i hans hem. Efter två år hade eleven nått sådana framgångar att Borg ordnade en offentlig examen med henne i maj 1808. Detta var uppslaget till

blindundervisningen i vårt land. Hos Borg uppstod nu tanken på att upprätta en blindskola

En kväll gick Borg på teatern och fick se skådespelet om Abbe de l'Epee och blev djupt gripen. Han började forska efter litteratur om dövas undervisning. I Uppsala hittade han Arosenius båda latinska disputationer och i dem fick han anvisningar på utländska arbeten om dövundervisningen.

Det märkliga är dock att han stod helt främmande inför Silfverstolpes och Bierkens försök med dövundervisning trots att dessa hörde till hans samtida. Argillander som omnämndes i Arosenius avhandlingar kan ej heller ha varit främmande för honom. Borg fick säkert impulser från många olika skrifter även om han själv ej nämner något därom. Borg anmälde hos Kungen att han tänkte starta undervisning för blinda och döva och anhöll om anslag till verksamheten. Han beviljades 450 riksdaler Banko.

Borgs rykte sprids

Borg hittade kort därefter en fattig döv gosse som han tog hem till sig på vilken han kunde pröva sin undervisningsmetod. Snart förde ryktet till honom flera döva och blinda. Hans verksamhet stöddes på flera sätt och sedan han under 1809 hållit två examina bildades en styrelse och skrevs ett reglemente för verksamheten. Så hade vårt land alltså fått en skola för döva och blinda. Borg själv räknar 1809 som grundläggningsår vilket framgår av att skolan firade 25-års jubileum 1834. Tidpunkten för denna verksamhets början var dock mindre gynnsam. Det var en tid av krig och inre stridigheter i vårt land just 1809 och dessa stridigheter ledde till en stadsomvälvning. De nya maktägarna blev dock välvilligt inställda till skolan.

Sammanfattningsvis skedde följande

1. Borgs första privata verksamhet med den första blinda eleven börjar.
2. I maj 1808 hålls examen med denna elev med examensvittnen.
3. Den 19 juli 1808 erhåller Borg statsbidrag på 450 riksdaler.
4. Den första döv- och blindskolan öppnas i oktober 1808.

Den första döv- och blindskolan hade sin lokal på Regeringsgatan 59, varifrån den flyttades den 2 oktober 1809 till Rosenadlerska egendomen vid Drottninggatan där det fanns lämpligare lokaler samt en trädgård. För besökande var skolan öppen varje dag mellan kl 9 - 13. I februari då skolan öppnades hade 14 elever anmälts varav 4 blinda och 10 döva, men det kom endast 2 blinda och 6 döva. Åldern för de döva var: 9, 12, 13, 17, 25, 34.

4 var födda döva, en döv vid 3 års ålder och en vid 10 månades ålder.

Vid undervisningen av döva låg teckenspråket som grund genom att varje begrepp knöts till bestämda tecken. Vidare förekom skrivning och läsning med ordens anknytning till teckenspråket. Man hade även talövningar.

Borgs stiftelse

Institutet för dövstumma och blinda fanns under de första åren inne i Stockholm men flyttades 1812 till Manilla på Djurgården. Verksamheten växte nu undan för undan. 1816 begärde Borg hos direktionen att få tjänstledighet under ett år. Orsaken till detta var att Borg tyckte att man ej gav honom tillräckligt fria händer. Borg fick tjänstledigt och under den tid han var borta undersökte man skolans affärer och fann en del att anmärka mot Borg. Borg begärde då avsked vilket beviljades.

Efter avskedet startade Borg en egen dövskola i närheten av Manilla och skolan fick namnet Manhem. 1818 flyttade statens skola från Manilla till Stockholm till ett hus på Nortullsgatan. Det blev mycket bråk och stridigheter mellan lärare och elever. Många elever flyttade till Borgs skola.

Den 24 november 1818 hade statens skola direktionssammanträde där man skulle behandla ett förslag från Borg om en sammanslagning av Borgs skola Manhem och statens skola. Det blev dock stor oenighet om detta förslag varför en kommitté tillsattes att utreda frågan. Den 26 mars beslöts att de båda skolorna skulle förenas och Borg skulle bli föreståndare igen. Resultatet blev att alla elever som gick i skolan på Nortullsgatan flyttades över till Manhem. Under åren 1841 och 1842 uppfördes den nuvarande skolbyggnaden på Manilla, som är känd under namnet Manillaskolan.

Dövskolor växer fram i vårt land

Efter Manillaskolans stiftande började skolor ordnas även på andra platser i vårt land. Skall inte här ge en redogörelse för varje skola men det kan vara av intresse att veta var de olika skolorna fanns och en förteckning över dem ges här nedan:

- * Dövskola i Umeå 1856-1875
- * Göteborg 1858-1898
- * Tysta skolan i Stockholm 1860-
- * Tysta skolan på Haga i Göteborg 1862-1886
- * Tysta skolan på Hven-Fredriksholm-Rephult 1862-1894
- * Tysta skolan i Malmö 1864-1871
- * Institutet för dövstumma i Hjorted 1864- 1911
- * Tysta skolan i Sofienlund 1865-1890
- * Västernorrlands läns institut för dövstumma i Härnösand 1868 skola för 7.e distriktet 1892 (nedlagd 1896)
- * Skånes anstalt för dövstumma 1871 distriktsskola 1891
- * Stora Kopparbergs läns dövskola i Falun 1873, skola inom 6:e distriktet 1891 nedlagd 1897
- * Värmländska institutet för dövstumma i Gumpetan och senare i Karlstad.
- * Privatskola 1874, skola inom 5:e distriktet 1890 och nedlagd 1902
- * Gävleborgs läns förenings anstalt för dövstumma barns vård, först i Persborg därefter i Alborga i Valbo socken samt sist i Bollnäs. Privatskola 1874, skola inom 6:e distriktet 1891 och nedlagd 1897
- * Örebro läns dövstumsskola 1875, skola inom 5:e distriktet 1890
- * Älvsborgs läns dövstumsskola 1877, skola inom 4:e distriktet 1891, nedlagd 1896

- * Dövstumskolan i Uppsala, privatskola 1885, länsanstalt 1886, skola inom 6:e distriktet 1891, nedlagd 1897
- * Linköpings dövstumanstalt privatskola 1887-1895
- * Dövstumskolan i Mariestad privatskola 1888-1893

Det är totalt 21 dövskolor. Det skulle säkert vara intressant att forska i alla dessa skolors verksamhet. 1889 beslöt riksdagen att införa obligatorisk dövundervisning. S F S 1889:27. Sverige uppdelades i 7 distrikt med dövskolor i Härnösand, Gävle, Stockholm, Örebro, Vänersborg, Växjö och Lund.

1938 kom så den andra skolreformen då vi fick 5 distriktsskolor och skolorna i Gävle och Växjö lades ned. Skolan i Växjö blev under en tid yrkesskola för flickor. I Vänersborg övertog staten den dåvarande yrkesskolan som blev yrkesskola för pojkar. 1969 kom så den gymnasiala utbildningen i Örebro varvid skolorna i Växjö och Vänersborg försvann.

Dövrörelsen växer fram

1918 fanns det i Sverige 28 dövföreningar. Dessa föreningar växte allteftersom dövskolor växte fram. Äldst är Stockholms dövas förening som stiftades 1868. Härnedan följer en förteckning på dövföreningar som fanns 1918. Årtalet avser stiftelseåret.

- * 1868 Stockholms dövas förening
- * 1890 Sydsvenska dövföreningen med sjuk o begravningskassa
- * 1895 Smålands dövas förening med sjuk o begravningskassa
- * 1902 Södermanna-Göta dövas förening
- * 1902 Hallands dövas förening
- * 1907 Dövas förening Svenske
- * 1908 Norrköpings dövas förening
- * 1908 Malmö dövas kvinnoförening
- * 1908 Uppsala dövas förening
- * 1908 Gävle dövas förening
- * 1909 Örebro dövas förening
- * 1909 Borås dövas förening
- * 1910 Norra Smålands dövas förening
- * 1910 Karlskrona dövas förening
- * 1911 Umeå dövas förening
- * 1912 Kalmar dövas förening
- * 1912 Göteborgs dövas förening
- * 1913 Dalabygdens dövas förening
- * 1913 Dövas förening Vared
- * 1914 Dövas förening Göta, Linköping
- * 1914 Nykterhetsföreningen Blå korset
- * 1915 Eskilstuna dövas förening
- * 1917 Gotlands dövas förening
- * 1917 Nässjö dövas förening
- * 1917 Hälsinglands dövas förening
- * 1917 Nordsvenska dövföreningen, Luleå
- * 1918 Mellansvenska dövföreningen, Sundsvall
- * 1918 Jönköpings dövas förening

En del av dessa föreningar är i dag borta och en del har omorganiserats och fått andra namn. En annan intressant sak är att det fanns en nykterhetsförening i Skåne med namnet Blå Korset.

En annan märklig sak att notera är att döva bildade sjuk och begravningskassor mycket tidigt. I Skåne bildades en sådan kassa 1890, i Småland 1895. i Stockholm bildades en kassa för hela landet 1903. Det visar att döva var föregångare på detta område.

En annan märklig sak att notera är att inom dövföreningarna fick kvinnor rösträtt långt innan sådan var vanlig bland hörande.

Litteratur:

A. F Nyström - Svenska dövskolan

Dawid Wright - Att leva med sin dövhet

Brita Bergman - Teckenspråk - Dövas modersmål

Tidskrift för dövskolan 1880 - 1902